

Nr 123

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändrad lydelse av 27 kap. 16 § strafflagen, m. m.; given Stockholms slott den 25 mars 1960.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed jämlikt 87 § regeringsformen föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

- 1) lag om ändrad lydelse av 27 kap. 16 § strafflagen; samt
- 2) lag om beredskapstillstånd.

GUSTAF ADOLF

Sven af Geijerstam

Propositionens huvudsakliga innehåll

Som ett led i den beredskapsplanering, som fortlöpande pågår, föreslås i propositionen viss ändring av den grundläggande bestämmelsen om beredskapstillstånd. Samtidigt föreslås, att denna bestämmelse, som nu är intagen i 27 kap. 16 § strafflagen, meddelas i en särskild lag om beredskapstillstånd. Den nya lagen innehåller jämväl vissa kompletterande bestämmelser i ämnet.

Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av 27 kap. 16 § strafflagen

Härigenom förordnas, att 27 kap. 16 § strafflagen skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

16 §.

(Gällande lydelse)

Beredskapstillstånd föreligger sedan Konungen meddelat förordnande om värnpliktigas inkallande till tjänstgöring för rikets försvar eller säkerhet och varar intill dess enligt Konungens förordnande sådana inkallelser icke vidare skola äga rum.

I den mån det med hänsyn till krigsfara, vari riket befinner sig, eller andra av krig föranledda utomordentliga förhållanden finnes påkallat, äger Konungen förordna, att vad i 8 och 26 kap. samt ovan i detta kapitel stadgas för det fall att riket är i krig jämväl skall i tillämpliga delar gälla beträffande brott som förövas under annan tid.

(Föreslagen lydelse)

Om inträde och upphörande av beredskapstillstånd stadgas särskilt.

I den mån det med hänsyn till krigsfara, vari riket befinner sig, eller andra av krig föranledda utomordentliga förhållanden finnes påkallat, äger Konungen förordna, att vad i 8 och 26 kap. samt ovan i detta kapitel stadgas för det fall att riket är i krig jämväl skall i tillämpliga delar gälla beträffande brott som förövas under annan tid.

Denna lag träder i kraft den dag Konungen bestämmer.

Förslag
till
Lag om beredskapstillstånd

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Befinner sig riket i krigsfara, må Konungen för stärkande av rikets försvarsberedskap förordna om *beredskapstillstånd*.

Beredskapstillstånd upphör, när Konungen förordnar därom.

2 §.

Är riket i omedelbar krigsfara, må förordnande om beredskapstillstånd eller om skärpning av redan bestående beredskapstillstånd tillkännagivas genom beredskapslarm. Härom beslutar Konungen. I övrigt tillkännagives beredskapstillstånd på sätt Konungen bestämmer.

3 §.

Inledas stridshandlingar mot svenskt territorium och kunna förbindelserna med riksstyrelsen icke upprätthållas, må under förutsättningar i övrigt, som Konungen bestämmer, civilbefälhavare eller länsstyrelse förordna om beredskapstillstånd eller om skärpning av redan bestående beredskapstillstånd. Sådant förordnande tillkännagives genom beredskapslarm.

4 §.

Om åtgärder, som skola vidtagas under beredskapstillstånd, och om de föreskrifter i övrigt, som erfordras för tillämpning av denna lag, förordnar Konungen.

Denna lag träder i kraft den dag Konungen bestämmer.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementets ärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 11 mars 1960.

N ä r v a r a n d e:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden NILSSON, STRÄNG, ANDERSSON, LINDSTRÖM, LINDHOLM, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, NETZÉN, JOHANSSON, AF GEIJERSTAM.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler statsrådet af Geijerstam fråga angående ändring i *lagstiftningen om beredskapstillstånd* samt anför därvid följande.

Inledning

I de den 10 februari 1939 utfärdade militära och civila beredscapscirkulären stadgades om åtgärder, som skulle vidtagas av militära och civila myndigheter samt av vissa enskilda organisationer under förstärkt försvarsberedskap. Angående intagande och upphörande av sådan beredskap förordnade Kungl. Maj:t.

Begreppet förstärkt försvarsberedskap hade icke någon betydelse för tillämpning av straffrättsliga stadganden. Avgörande för om straffskärpande regler och s. k. krigsartiklar i den vid tiden för beredscapscirkulärens tillkomst gällande strafflagen för krigsmakten skulle tillämpas var, om brottet begåtts vid mobiliserad avdelning.

Den militära strafflagstiftningen reformerades år 1948 och infogades därvid i den allmänna strafflagen genom att denna utbyggdes med två nya kapitel, nämligen 26 kap. om brott av krigsmän och 27 kap. med särskilda bestämmelser för krig, beredskapstillstånd m. m. I samband därmed infördes begreppet beredskapstillstånd i strafflagen. Då det ansågs nödvändigt att genom en legaldefinition fastställa den närmare innebörden av begreppet, gavs en sådan definition i 27 kap. 16 § första stycket. Detta stadgande innebär, att beredskapstillstånd föreligger sedan Kungl. Maj:t meddelat förordnande om värnpliktigas inkallande till tjänstgöring jämlikt 28 § värnpliktslagen.

I 26 kap. strafflagen är vissa straffsatser avsedda endast för beredskapstillstånd. Sådana straffsatser finnes vid brotten undanhållande (11 §), rymning (12 §, jfr även 19 §) och övergivande av post (13 §). Ett par av de i 27

kap. behandlade brotten, nämligen olovlig sammankomst (7 §) och bristfälligt krigsförberedelse (8 §), avser gärningar som begås under beredskapstillstånd eller då riket är i krig. Vidare må nämnas att begreppet krigsman enligt 27 kap. 14 § under beredskapstillstånd och då riket är i krig givits en vidare innebörd än eljest.

Begreppet beredskapstillstånd förekommer även i militära rättegångslagen, där vissa särregler har knutits till detta begrepp. Jag får i detta avseende hänvisa till 4, 17, 39, 92, 93 och 95 §§ nämnda lag.

Vidare må i detta sammanhang erinras om att enligt 2 § lagen den 30 maj 1952 (nr 269) om skyldighet för civilförsvarspliktig att tjänstgöra vid krigsmakten Kungl. Maj:t under beredskapstillstånd äger förordna om sådan skyldighet.

Begreppet beredskapstillstånd har emellertid betydelse även i andra sammanhang. Sålunda finnes viktiga bestämmelser, vilka anknyter till detta begrepp, i flera i administrativ ordning utfärdade författningar, främst kungörelsen den 22 juni 1950 (nr 404) om vad som skall iakttagas vid beredskapstillstånd (beredskapskungörelsen). Genom denna upphävdes de militära och civila beredskapscirkulären. Begreppet beredskapstillstånd anknöts till definitionen i strafflagen. Beredskapskungörelsen syftar bl. a. till att vid beredskapstillstånd åstadkomma en automatisk höjning av beredskapen inom totalförsvaret. Inträder beredskapstillstånd skall sålunda lägsta civilförsvarsberedskap och sjukvårdsberedskap intagas. Vid omedelbar krigsfara kan beredskapstillstånd tillkännagivas eller skärpas genom beredskapslarm, som ges genom signaler på civilförsvarets alarmeringssystem. Sådant larm innebär bl. a. mobiliseringsorder till krigsmakten i dess helhet och medför att högsta beredskapsgrad skall intagas inom krigsmakten, civilförsvaret och det allmänt civila medicinalväsendet. Har beredskapslarm givits äger rekvisitionslagen, för den militära krigsförvaltningen gällande särskilda förordningar, reglementen och instruktioner samt vissa stadganden i allmänna förfogandelagen omedelbar tillämpning.

Inom försvarsdepartementet har såsom ett led i den pågående beredskapsplaneringen upprättats en den 16 november 1959 dagtecknad *promemoria angående översyn av beredskapskungörelsen och därmed sammanhängande frågor* (stencilerad). I promemorian föreslås bl. a., att den grundläggande bestämmelsen om beredskapstillstånd i 27 kap. 16 § strafflagen ändras. Inträde av beredskapstillstånd bör icke längre vara en följd av förordnande om inkallelser jämlikt 28 § värnpliktslagen. I stället förordas att beredskapstillstånd skall inträda, när Kungl. Maj:t vid krigsfara, vari riket befinner sig, förordnar därom.

Ett vid promemorian fogat förslag till ny beredskapskungörelse innehåller bl. a. närmare bestämmelser om beredskapsgrader för statliga myndigheter, institutioner, organisationer och företag, vilkas verksamhet skall upprätthållas i krig. De sålunda fastställda beredskapsgraderna skall dock icke gälla krigsmakten, civilförsvaret, det allmänt civila medicinalväsendet och po-

lisväsendet. För dessa verksamhetsområden är redan beredskapsgrader fastställda i annan ordning, vartill hänvisning avses skola ske i beredskapskungörelsen. Vidare föreslås i promemorian att beredskapslarm skall i vidsträckt omfattning innebära Kungl. Maj:ts förordnande om tillämpning av den s. k. beredskapslagstiftningen.

Över promemorian har yttranden avgivits av Svea hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge, överbefälhavaren, försvarets civilförvaltning, försvarets sjukvårdsstyrelse, försvarets fabriksstyrelse, fartygsuttagningskommissionen, arbetsmarknadsstyrelsen, medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnämnd, statspolisintendenten, civilförsvarsstyrelsen, beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, generalpoststyrelsen, telestyrelsen, järnvägsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, luftfartsstyrelsen, statskontoret, generaltullstyrelsen, riksräkenskapsverket, statens jordbruksnämnd, kommerskollegium, sjöfartsstyrelsen, riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap, statens pris- och kartellnämnd, försäkringsinspektionen, civilbefälhavarna i första—femte civilområdena, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Stockholms, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Kopparbergs, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, riksdagens militieombudsman, fullmäktige i riksbanken, överstyrelsen för Svenska röda korset och Sveriges radio aktiebolag.

Överståthållarämbetet har överlämnat yttrande av civilförsvarschefen i Stockholms civilförsvarsområde, länsstyrelsen i Gotlands län av civilförsvarschefen i Gotlands civilförsvarsområde, länsstyrelsen i Kronobergs län av landsfogden i länet, länsstyrelsen i Malmöhus län av landsfogden i länet samt av civilförsvarscheferna i Malmö och Hälsingborgs civilförsvarsområden och länsstyrelsen i Norrbottens län yttranden av landsfogden i länet och civilförsvarschefen i Luleå civilförsvarsområde.

Jag anhåller att nu få upptaga frågan om ändring av den grundläggande bestämmelsen om beredskapstillstånd i 27 kap. 16 § strafflagen och vissa därmed sammanhängande frågor.

Departementspromemorian

I sammandrag innehåller promemorian, såvitt nu är av intresse, följande. När den nuvarande definitionen av begreppet beredskapstillstånd år 1948 infördes i 27 kap. 16 § strafflagen åsyftades med detta begrepp »allmänt taget ett sådant läge, som Sverige intagit under det andra världskriget och som med hänsyn till graden av militär beredskap kommit att benämnas förstärkt försvarsberedskap» (SOU 1946: 83 s. 175). Förordnande om inkallelser enligt 28 § värnpliktslagen ansågs vara en lämplig yttre omständighet för bestämning av ett läge, då skärpta bestämmelser för krigsmän erfordrades, emedan inkallelser enligt detta lagrum vore att räkna med vid en beredskapsförstärkning.

Efter numera vidtagna ändringar i värnpliktslagen kan emellertid en förstärkning av den militära beredskapen ske även på annat sätt än genom inkallelser enligt 28 § nämnda lag.

Bestämmelser om de värnpliktigas tjänstgöringsskyldighet finnes i 27 och 28 §§ värnpliktslagen. I 27 § 1 mom. stadgas om de värnpliktigas utbildningstid. Denna är i allmänhet 394 dagar och uppdelas — utom vid flottan, där utbildningen skall fullgöras i ett sammanhang — i första tjänstgöring och repetitionsövningar. Enligt 27 § 2 mom. kan värnpliktig åläggas att, utöver utbildningstiden, i den ordning Kungl. Maj:t bestämmer fullgöra en eller flera beredskapsövningar.

Möjlighet att anordna beredskapsövningar infördes år 1939. Inom armén, med undantag för luftvärnet, fanns tidigare icke några för beredskap mot en neutralitetskränkning eller ett kuppärtat angrepp stridsberedda förband. För beredskap mot sådana kränkningar eller angrepp inrättades vid vissa infanteriregementen särskilda beredskapsförband. För att kunna genomföra denna beredskap utan att mera nämnvärt störa utbildningsarbetets fortgång befanns det nödvändigt att införa skyldighet för värnpliktiga tillhörande vissa yngre årsklasser att fullgöra beredskapsövning.

År 1950 genomfördes i värnpliktslagen vissa ändringar, vilka berörde såväl repetitionsövningar som beredskapsövningar. Ändringarna var betingade av att repetitionsövningar avsågs i fortsättningen regelmässigt skola fullgöras i krigsförband. Även beredskapsövningar avsågs i fortsättningen skola ske i krigsförband. Då arméns krigsförband regelmässigt är sammansatta av värnpliktiga, som tillhör ett flertal årsklasser, begränsades icke skyldigheten att fullgöra beredskapsövning såsom tidigare till värnpliktiga ur den yngsta eller de yngsta årsklasserna utan denna skyldighet fastställdes att gälla alla värnpliktiga. Det förutsattes dock att värnpliktiga ur fältförbanden, som är sammansatta av värnpliktiga ur yngre årsklasser, i första hand skulle ifrågakomma till inkallelser. Längsta sammanlagda tid för skyldigheten att fullgöra beredskapsövning bestämdes till 180 dagar.

Som tidigare anmärkts inträder enligt nu gällande regler beredskapstillstånd, när Kungl. Maj:t meddelar förordnande om inkallelser jämlikt 28 § värnpliktslagen. Enligt detta lagrum får, då rikets försvar eller dess säkerhet eljest det kräver, Kungl. Maj:t till tjänstgöring inkalla samtliga värnpliktiga eller värnpliktiga till det större eller mindre antal, som finnes behövt.

Med det innehåll 27 § värnpliktslagen numera fått föreligger väsentligt större möjligheter än tidigare att öka den militära beredskapen utan att inkallelser enligt 28 § värnpliktslagen behöver tillgripas. Vid ett läge, då inkallelser för stärkande av rikets beredskap erfordras, kan detta syfte nås genom anordnande av beredskapsövningar. Inkallelser enligt 28 § kan därför komma att ske först i ett mycket allvarigare läge än som förutsattes vid tillkomsten av 27 kap. 16 § strafflagen. Betydelsen härav för tillämpligheten av de för beredskapstillstånd gällande strafflagsbestämmelserna synes icke tidigare ha beaktats. Då de skäl som föranlett särskilda straffbe-

stämmelser, vilka automatiskt skall komma i tillämpning vid ett för landets säkerhet skärpt läge, alltså torde bestå, synes det från straffrättslig synpunkt finnas starka motiv för en annan bestämning av begreppet beredskapstillstånd än den nuvarande. En ändring härutinnan är emellertid framför allt önskvärd med hänsyn till de verkningar, som beredskapstillstånd skall medföra inom andra områden av samhällslivet.

Det är nödvändigt att inträdet av beredskapstillstånd liksom hittills anknytes till något klart konstaterbart förhållande, så att ovisshet och tolkningssvårigheter huruvida sådant tillstånd inträtt icke skall behöva uppkomma. En anknytning till förordnande om inkallelser till beredskapsövning jämlikt 27 § 2 mom. värnpliktslagen synes icke vara lämplig. Sådana övningar bör kunna anordnas utan att beredskapsåtgärder skall behöva vidtagas inom andra samhällsområden.

Lämpligare synes vara att göra beredskapstillstånds inträde beroende av Kungl. Maj:ts förordnande. En närmare beskrivning av de yttre omständigheter, som skall föreligga för att förordnande om beredskapstillstånd skall kunna meddelas, är därvid erforderlig. Överensstämmelse bör föreligga med motsvarande beskrivning rörande civilförsvarsberedskap i nuvarande civilförsvarslag och i föreliggande förslag till ny sådan lag (prop. 1960: 5). Med anledning härav föreslås att förordnande om beredskapstillstånd skall få meddelas, när riket befinner sig i krigsfara. I detta sammanhang må erinras om att Kungl. Maj:t med tillämpning av 27 kap. 16 § andra stycket strafflagen kan sätta de för beredskapstillstånd gällande strafflagsbestämmelserna i tillämpning, även om beredskapstillstånd icke har inträtt.

Bestämmande för om beredskapstillstånd skall inträda eller ej blir väsentligen andra förhållanden än frågan om de skärpta straffbestämmelserna i strafflagen bör göras tillämpliga. Det har därför övervägts om icke den grundläggande bestämmelsen om beredskapstillstånd borde ges i en särskild lag. Starka skäl talar i och för sig för att denna bestämmelse meddelas på annan plats än i strafflagen. Behov av en sådan i lag given bestämmelse föreligger emellertid endast av straffrättsliga skäl och i denna form behöver endast regleras beredskapstillståndets inträde och upphörande. En särskild lag skulle därför bli mycket kortfattad och allenast innehålla två paragrafer, den ena med stadgande om beredskapstillståndets inträde och upphörande och den andra med bestämmelse om att Kungl. Maj:t äger meddela ytterligare föreskrifter för tillämpning av lagen. Det är på grund härav tveksamt, om tillskapandet av en särskild lag är tillräckligt motiverat. Vid departementspromemorian har emellertid fogats alternativa författningsförslag, av vilka det ena innebär bibehållande i strafflagen av huvudbestämmelsen om beredskapstillstånd och det andra innehåller utkast till en särskild lag om beredskapstillstånd.

Närmare bestämmelser om sättet för kungörande av beredskapstillstånd in. m. avses lämnas i en särskild beredskapskungörelse. Till promemorian har fogats ett förslag till ny sådan kungörelse. I förhållande till nu gällande bestämmelser, som ur skilda synpunkter är föråldrade, innehåller förslaget

en del ändringar. Av dessa torde i detta sammanhang endast de viktigare behöva redovisas.

Gällande beredskapskungörelse innehåller inga detaljerade regler om beredskapsgrader hos myndigheterna. Bestämmelser härom finns i annan ordning utfärdade för vissa områden av totalförsvaret, nämligen för krigsmakten, civilförsvaret, det allmänt civila medicinalväsendet och polisväsendet. Behov föreligger emellertid av att införa beredskapsgrader även inom andra områden av totalförsvaret. Det är nämligen av vikt att i ett skärpt läge beredskapsåtgärder i enlighet med uppgjorda planer vidtages på ett samordnat sätt. Förslaget till ny beredskapskungörelse innehåller därför — förutom hänvisning till de i annan ordning föreskrivna beredskapsgraderna — närmare bestämmelser om beredskapsgrader för övriga statliga myndigheter, institutioner, organisationer och företag, vilkas verksamhet skall upprätthållas i krig. Undantag göres dock för riksdagen, dess ombudsmän och verk.

Bestämmelser om beredskapsgrader för kommunala myndigheter har övervägts, bl. a. i den formen att vad som stadgas för statliga myndigheter m. fl. i tillämpliga delar skall gälla inom kommunerna. Då den kommunala verksamheten under krigstillstånd blir väsentligt olika i skilda slag av kommuner, t. ex. i storstäderna och på landsbygden, har några bestämmelser rörande beredskap vid kommunala myndigheter emellertid icke medtagits i det vid departementspromemorian fogade förslaget till ny beredskapskungörelse. För enskilda organisationer och företag, som enligt särskild planläggning skall upprätthålla verksamhet i krig för det totala försvarets behov, har också övervägts huruvida bestämmelser om beredskapsgrader erfordras, men sådana har ej medtagits i förslaget.

Förslaget till beredskapskungörelse innebär — i likhet med vad som nu gäller för civilförsvaret m. fl. områden — att tre beredskapsgrader införas. Vid förordnande om beredskapstillstånd skall lägsta beredskapsgrad automatiskt intagas.

Vid omedelbar krigsfara kan enligt gällande beredskapskungörelse beredskapstillstånd tillkännagivas eller skärpas genom beredskapslarm. Även nu föreliggande förslag innehåller bestämmelser om beredskapslarm. Genom att beredskapsgrader införas mera generellt får beredskapslarmet större verkningar. Vid sådant larm skall högsta beredskapsgrad automatiskt intagas. Nuvarande bestämmelser anses vidare mindre tillfredsställande såtillvida, att beredskapslarm endast i begränsad utsträckning innebär förordnande att den s. k. beredskapslagstiftningen sättes i tillämpning. I detta hänseende föreslås en väsentlig utvidgning, så att beredskapslarm i vidsträckt omfattning kommer att innebära Kungl. Maj:ts förordnande om tillämpning av denna lagstiftning. Såsom bilaga till detta protokoll torde få fogas en förteckning över de författningar, beträffande vilka — i den mån Kungl. Maj:t icke annorlunda bestämmer — beredskapslarm enligt departementspromemorian förslag till beredskapskungörelse skall innebära sådant förordnande (*bilaga 1*).

Om beredskapstillstånd förordnar Kungl. Maj:t, som även beslutar om beredskapslarm. Under vissa förutsättningar åligger det enligt gällande beredskapskungörelse vederbörande länsstyrelse att giva beredskapslarm. Även i departementspromemorian har förutsatts, att sådana situationer kan uppstå, då regional myndighet genom beredskapslarm bör kunna förordna om beredskapstillstånd eller om skärpning av redan bestående beredskapstillstånd. Sedan civilbefälhavarinstitutionen tillkommit, bör det i en sådan situation i första hand åligga civilbefälhavare och i andra hand länsstyrelse att giva beredskapslarm. Som förutsättning härför skall liksom nu gälla, att främmande makt inlett stridshandlingar mot svenskt område och att förbindelserna med Kungl. Maj:t icke kan upprätthållas.

Yttranden över departementspromemorian

Förslaget att beredskapstillstånd icke längre skall vara knutet till förordnande jämlikt 28 § värnpliktslagen utan i stället bli direkt beroende av Kungl. Maj:ts beslut om beredskapstillstånds inträde och upphörande har icke föranlett anmärkning från någon remissmyndighet. Enligt *överbefälhavaren* innebär det en fördel att sambandet mellan begreppet beredskapstillstånd och inkallelse av värnpliktiga till krigstjänstgöring upphör att gälla. *Civilförsvarsstyrelsen* förklarar, att genom förslaget vinnes uppenbara fördelar, då behovet av beredskapstillstånd kan bedömas oberoende av andra särskilda beredskapsåtgärder och smidigt anpassas till ett aktuellt läge. *Överståthållarämbetet* anför att, då beredskapstillstånd medför en mycket genomgripande förändring av samhällslivets funktioner, den betydelsefulla frågan om beredskapstillstånds inträde icke bör vara blott en följdverkan av något annat Kungl. Maj:ts förordnande.

Den föreslagna beskrivningen på de yttre förhållanden, då Kungl. Maj:t skall äga förordna om beredskapstillstånd, har i allmänhet icke heller föranlett någon erinran från remissmyndigheterna. *Civilförsvarschefen i Häl-singborgs civilförvarsområde* har dock ifrågasatt om icke kravet på krigsfara innebär en alltför stark begränsning av möjligheten att förordna om beredskapstillstånd.

Beträffande frågan om den grundläggande bestämmelsen rörande beredskapstillstånd skall vara intagen i strafflagen — såsom för närvarande — eller i en särskild lag har meningarna varit delade bland remissmyndigheterna. Uttalanden till förmån för bibehållande av bestämmelsen i strafflagen göres av *hovrätten över Skåne och Blekinge, försvarets fabriksstyrelse, telestyrelsen, riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap, civilbefälhavarna i andra, tredje och femte civilområdena, länsstyrelserna i Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Göteborgs och Bohus, Kopparbergs, Jämtlands och Västerbottens län*. För en särskild lag uttalar sig däremot *Svea hovrätt, överbefälhavaren, försvarets sjukvårdsstyrelse, civilförsvarsstyrelsen, sjöfartsstyrelsen, civilbefälhavaren i fjärde civilområdet, överståthållarämbetet*.

länsstyrelserna i Stockholms och Norrbottens län samt militieombudsmannen.

Som motivering för bibehållande i strafflagen av bestämmelsen om beredskapstillstånd anföres i allmänhet att tillskapande av en särskild lag, som enligt det framförda förslaget skulle bli mycket kort, icke är tillräckligt motiverat eller ej kan anses erforderligt. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anför, att begreppet beredskapstillstånd behöver definieras i strafflagen, därför att vissa straffstadganden anknyter till begreppet. Med hänsyn till de verkningar ett förordnande om beredskapstillstånd i övrigt är avsett att få, torde det falla inom Kungl. Maj:ts befogenheter att, utan stöd av någon särskild lagbestämmelse, meddela sådant förordnande.

För en särskild lag åberopas olika skäl. *Svea hovrätt* understryker uttalandet i promemorian att väsentligen andra förhållanden än frågan huruvida vissa bestämmelser i strafflagen skall träda i tillämpning blir avgörande för beredskapstillståndets inträde samt framhåller att lagstiftaren till införandet av beredskapstillstånd knutit synnerligen vittgående verkningar bl. a. på processrättens område. Bestämmelsen om beredskapstillstånd hör därför enligt hovrättens mening placeras i en fristående lag. Den omständigheten att en sådan lag skulle bli mycket kortfattad synes hovrätten vara av underordnad betydelse. *Överbefälhavaren* uttalar, att det ur formell synpunkt ej är tillfredsställande, att det grundläggande lagstadgandet rörande beredskapstillstånd återfinnes i strafflagen, vilken ju reglerar en jämförelsevis liten del av de förhållanden, som sammanhänger med ett beredskapstillstånd. Riktigare synes vara, att stadgandet intages i en särskild lag, till vilken övriga författningar kan hänvisa. I denna kan lämpligen även de två andra grundläggande begreppen, beredskapslarm och krigstillstånd, intagas. *Försvarets sjukvårdsstyrelse* finner det icke heller tillfredsställande, att åtgärder, som skall vidtagas till skydd för land och folk mot en yttre fiende, skall utlösas med stöd av en bestämmelse i strafflagen. I likhet med vad som är fallet med civilförsvarskungörelsen och krigssjukvårdskungörelsen — vilka Kungl. Maj:t utfärdat med stöd av civilförsvarslagen och krigssjukvårdslagen — borde stödet för beredskapskungörelsen återfinnas i en särskild lag, en beredskapslag. *Civilförsvarsstyrelsen* vill främst av psykologiska skäl förorda en särskild lag, varigenom beredskapstillståndet skulle erhålla en mer påtaglig plats i det allmänna medvetandet. *Militieombudsmannen* ifrågasätter om icke i den särskilda lagen bör upptagas även vissa andra bestämmelser än de i departementspromemorian föreslagna.

Förslaget om införande av beredskapsgrader för statliga myndigheter, institutioner, organisationer och företag, som icke ingår i krigsmakten, civilförsvaret, det allmänt civila medicinalväsendet eller polisväsendet men vilkas verksamhet skall upprätthållas under krig, har icke föranlett erinran från någon remissmyndighet. Atskilliga myndigheter har emellertid framhållit såsom angeläget, att bestämmelser utfärdas även för de kommunala myndigheternas beredskap. Det har i en del fall föreslagits, att beredskapsgraderna för de statliga myndigheterna skall gälla även för kommunala myn-

digheter. I andra fall har ifrågasatts, om icke länsstyrelse borde erhålla befogenhet att besluta om kommunala myndigheters beredskap. Några remissinstanser har visserligen framhållit vikten av att bestämmelser utfärdas rörande kommunala myndigheters beredskap men ansett, att det bör anstå därmed, till dess frågan om kommunernas verksamhet under beredskap och krig blivit utredd av kommunalrättskommittén och reglerad genom lagstiftning. I några remissvar har framhållits betydelsen av att bestämmelserna om beredskapsgrader gäller även beträffande enskilda organisationer och företag, vilka skall fullgöra särskilda uppgifter i krig. Även den motsatta uppfattningen har emellertid framkommit vid remissbehandlingen.

Ej heller förslaget att beredskapslarm i vidsträckt omfattning skall innebära Kungl. Maj:ts förordnande om tillämpning av den s. k. beredskapslagstiftningen har föranlett någon erinran i remissyttrandena.

I några remissyttranden beröres förutsättningarna för att civilbefälhavare eller länsstyrelse skall äga giva beredskapslarm. Här må nämnas att *hovrätten över Skåne och Blekinge* erinrat om att beredskapslarm enligt de föreslagna bestämmelserna får långt större betydelse än för närvarande. Hovrätten ifrågasätter därför om icke delegationen till civilbefälhavare eller länsstyrelse av Kungl. Maj:ts beslutanderätt beträffande sådant larm bör intagas i lag stiftad i den ordning, som stadgas i 87 § regeringsformen.

Föredragande statsrådet

I den nuvarande beredskapskungörelsen ges föreskrifter om vad som skall iakttagas vid beredskapstillstånd. Sådant tillstånd tillkännagives av Kungl. Maj:t genom kungörelse. Vid omedelbar krigsfara kan Kungl. Maj:t låta tillkännagiva beredskapstillstånd genom beredskapslarm eller genom sådant larm skärpa redan bestående beredskapstillstånd. Om främmande krigsmakt inlett stridshandlingar mot svenskt område, åligger det vederbörande länsstyrelse att, därest beredskapslarm icke tidigare givits och förbindelserna med Kungl. Maj:t är avbrutna, efter samråd med vederbörande militärbefälhavare låta ge beredskapslarm.

Har kungörelse utfärdats om beredskapstillstånd eller har beredskapslarm givits, skall inom krigsmakten, civilförsvaret och det allmänt civila medicinalväsendet vissa beredskapsåtgärder vidtagas. Vid kungörelse om beredskapstillstånd skall bl. a. lägsta civilförsvarsberedskap och lägsta sjukvårdsberedskap intagas inom hela riket. Beredskapslarm utgör mobiliseringsorder för krigsmakten i dess helhet och innebär tillika, att högsta beredskapsgrad skall intagas inom denna. Även högsta civilförsvarsberedskap och högsta sjukvårdsberedskap skall intagas, när beredskapslarm givits.

Beredskapskungörelsen innehåller också vissa bestämmelser med avseende å de civila verk, myndigheter, organisationer och företag, för vilka utfärdats föreskrifter om förberedelser för verksamhet i krig (krigsförberedelser). Vid beredskapstillstånd skall erforderliga säkerhetsåtgärder vid-

tagas för att trygga krigsförberedelsernas genomförande. Erforderliga utrymnings-, undanförelse- och förstöringsåtgärder skall, i fall då Kungl. Maj:t särskilt förordnar därom eller beredskapslarm givits, av vederbörande myndigheter vidtagas inom ramen av meddelade befogenheter. Har beredskapslarm givits skall vidare viss beredskapslagstiftning äga omedelbar tillämpning, nämligen rekvisitionslagen och vissa stadganden i allmänna förfogandelagen samt för den militära krigsförvaltningen gällande särskilda förordningar, reglementen och instruktioner.

Som ett led i den beredskapsplanering, som fortlöpande pågår, har inom försvarsdepartementet en översyn verkställt av beredskapskungörelsen. Härvid har även det för kungörelsens tillämplighet grundläggande begreppet beredskapstillstånd uppmärksamrats. Den närmare innebörden av detta begrepp har fastställts i 27 kap. 16 § strafflagen. Enligt detta stadgande föreligger beredskapstillstånd sedan Kungl. Maj:t meddelat förordnande om värnpliktigas inkallande till tjänstgöring för rikets försvar eller säkerhet och varar till dess sådana inkallelser icke vidare skall äga rum. Härigenom har förhandenvaron av beredskapstillstånd anknutits till förordnande om inkallelser jämlikt 28 § värnpliktslagen.

På sätt i departementspromemorian framhållits är det med den utformning, som värnpliktslagens bestämmelser om de värnpliktigas tjänstgöringskyldighet numera erhållit, förenat med olägenheter ur skilda synpunkter, att beredskapstillstånd är avhängigt av förordnande om inkallelser enligt 28 § värnpliktslagen. Jag delar därför den i promemorian framförda meningen, som även biträtts av remissmyndigheterna, att den grundläggande bestämmelsen om beredskapstillstånd bör ändras. Därvid synes lämpligt att göra beredskapstillstånds inträde och upphörande beroende av Kungl. Maj:ts förordnande. I promemorian har föreslagits, att förordnande om beredskapstillstånd skall få meddelas, när riket befinner sig i krigsfara. Förslaget här om har vunnit allmän anslutning vid remissbehandlingen, och även jag finner den angivna förutsättningen för förordnande om beredskapstillstånd lämplig. Den anknyter väl till motsvarande bestämmelser på andra håll, t. ex. i civilförsvarslagen, och torde icke innebära någon ändring i sak i förhållande till vad som nu gäller. För att förordnande skall få meddelas om inkallelser jämlikt 28 § värnpliktslagen torde nämligen förutsättas att riket befinner sig i krigsfara. Den föreslagna lösningen läser därför icke, såsom ifrågasatts i ett remissyttrande, innebära någon begränsning av den nuvarande möjligheten att förordna om beredskapstillstånd. Med hänsyn till det anförda synes de föreslagna ändringarna i fråga om beredskapstillstånds inträde och upphörande kunna godtagas även med avseende å de bestämmelser i strafflagen och militära rättegångslagen, som äger tillämpning under beredskapstillstånd.

I departementspromemorian har framlagts alternativa författningsförslag beträffande den grundläggande bestämmelsen om beredskapstillstånd. Det ena innebär, att bestämmelsen bibehålles i strafflagen, och det andra, att en särskild lag om beredskapstillstånd utfärdas. Uppfattningarna i denna frå-

ga har varit delade bland remissmyndigheterna. För egen del har jag stannat vid att förorda alternativet med en särskild lag. Avgörande för huruvida förordnande om beredskapstillstånd skall meddelas blir väsentligen andra omständigheter än behovet att tillämpa särskilda straffrättsliga regler. Jag vill för övrigt erinra om att dessa regler under vissa förutsättningar kan sättas i tillämpning även utan sådant förordnande. Med hänsyn till de vittgående verkningar på skilda områden, som följer med beredskapstillstånd, synes det vidare oegentligt att bibehålla den grundläggande bestämmelsen i strafflagen.

Den särskilda lagen om beredskapstillstånd synes böra göras något utförligare än enligt promemorieförslaget. I 1 § av lagen torde böra stadgas att Kungl. Maj:t, om riket befinner sig i krigsfara, må för stärkande av rikets försvarsberedskap förordna om beredskapstillstånd samt att sådant tillstånd upphör, när Kungl. Maj:t förordnar därom. Med hänsyn till omfattningen av de verkningar, som avses skola inträda då beredskapstillstånd tillkännagives eller skärpes genom beredskapslarm, bör i 2 § upptagas ett stadgande om förutsättningen för att sådant larm skall få utfärdas. Av samma skäl anser jag, att de viktigaste förutsättningarna för civilbefälhavares och länsstyrelses rätt att ge beredskapslarm bör anges i lagen. Detta torde lämpligen kunna ske i 3 §. Slutligen synes lagen böra, såsom 4 §, innehålla ett bemyndigande för Kungl. Maj:t att förordna om åtgärder, som skall vidtagas under beredskapstillstånd, och om de föreskrifter i övrigt, som erfordras för tillämpning av lagen.

Med stöd av sistnämnda paragraf avses en ny beredskapskungörelse komma att utfärdas. Det vid departementspromemorian fogade förslaget till sådan kungörelse har — då det gäller de viktigare ändringarna i förhållande till nu gällande regler — i allmänhet tillstyrkts av remissmyndigheterna. Även för egen del har jag funnit förslaget väl ägnat att läggas till grund för en ny beredskapskungörelse. Behov föreligger otvivelaktigt av bestämmelser, som kan leda till bättre samordning av beredskapsåtgärderna inom olika samhällsområden. Jag finner det därför ändamålsenligt att särskilda beredskapsgrader införes även beträffande sådana statliga myndigheter, vilkas verksamhet skall upprätthållas under krig men för vilka bestämmelser om beredskapsgrader nu saknas. I likhet med vissa remissmyndigheter anser jag det böra övervägas att införa beredskapsgrader jämväl för kommunala myndigheter och enskilda organisationer m. fl., som har att fullgöra viktiga uppgifter inom totalförsvaret. Det synes möjligt att utforma bestämmelser härom på sådant sätt, att några olägenheter med hänsyn till exempelvis de skiftande förhållandena i olika kommuner ej behöver befaras. Icke heller torde kommunalrättskommitténs överväganden rörande kommunernas uppgifter under beredskap och krig behöva föregripas genom sådana bestämmelser. Såsom framhållits i promemorian föreligger behov av att i ett kritiskt läge kunna genom beredskapslarm utlösa automatiska verkningar på framför allt beredskapslagstiftningens område. Promemorians förslag i denna del, som lämnats utan erinran av remissmyn-

digheterna, synes mig lämpligt avvägt. Det får emellertid i detta liksom i andra hänseenden ankomma på Kungl. Maj:t att närmare överväga den nya beredskapskungörelsens innehåll, efter det att lag om beredskapstillstånd blivit antagen.

Lagen om beredskapstillstånd föranleder ändring av 27 kap. 16 § strafflagen, där det nuvarande första stycket torde kunna ges den avfattningen att om inträde och upphörande av beredskapstillstånd stadgas särskilt.

Den nya lagstiftningen torde böra träda i kraft den dag Kungl. Maj:t bestämmer.

I enlighet med det anförda har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. *lag om ändrad lydelse av 27 kap. 16 § strafflagen; och*
2. *lag om beredskapstillstånd.*

Föredraganden hemställer, att lagrådets utlåtande över förslagen, av den lydelse bilaga (*bilaga 2*)¹ till detta protokoll utvisar, måtte för det i 87 § regeringsformen avsedda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Margit Hirén

¹ Bilagan, vars innehåll överensstämmer med de vid propositionen fogade lagförslagen, ha här uteslutits.

Förteckning över viss beredskapslagstiftning

Lagen den 15 juni 1939 (nr 254) om skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter,

lagen den 22 juni 1939 (nr 299) om förbud i vissa fall mot överlåtelse eller upplåtelse av fartyg m. m.,

lagen den 21 mars 1940 (nr 176) med vissa bestämmelser om fraktfart med svenska fartyg,

lagen den 13 mars 1942 (nr 87) med särskilda bestämmelser angående stats- och kommunalmyndigheterna och deras verksamhet vid krig eller krigsfara m. m.,

rekvisitionslagen den 30 juni 1942 (nr 583),

lagen den 30 maj 1952 (nr 269) om skyldighet för civilförsvarspiktig att tjänstgöra vid krigsmakten,

lagen den 27 november 1953 (nr 688) om hälso- och sjukvård vid krig och andra utomordentliga förhållanden (krigssjukvårdslagen),

allmänna förfogandelagen den 26 maj 1954 (nr 279),

allmänna ransoneringslagen den 26 maj 1954 (nr 280),

allmänna prisregleringslagen den 1 juni 1956 (nr 236),

lagen den 26 april 1957 (nr 132) med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m.,

lagen den 20 december 1957 (nr 684) om betalningsväsendet under krigsförhållanden,

förordningen den 20 december 1957 (nr 686) om taxeringsväsendet under krigsförhållanden m. m.,

lagen den 10 april 1959 (nr 73) med vissa bestämmelser om inländsk försäkringsrörelse vid krig m. m.,

lagen den 10 april 1959 (nr 74) med vissa bestämmelser om utländsk försäkringsrörelse här i riket vid krig m. m.,

allmänna tjänstepliktslagen den 17 april 1959 (nr 83), och

lagen den 26 februari 1960 (nr 22) om statlig krigsförsäkring.

Kungörelsen den 3 mars 1939 (nr 73) angående enskildas innehav av brevduvor vid krig eller krigsfara m. m.,

kungörelsen den 8 september 1939 (nr 658) om kristidsnämnder,

förordningen den 30 juni 1942 (nr 586) med närmare bestämmelser angående tillämpning av rekvisitionslagen den 30 juni 1942 (nr 583) (rekvisitionsförordningen),

kungörelsen den 2 april 1943 (nr 137) om tillämpning av lagen den 13 mars 1942 (nr 87) med särskilda bestämmelser angående stats- och kommunalmyndigheterna och deras verksamhet vid krig eller krigsfara m. m.,

kungörelsen den 20 oktober 1944 (nr 728) om övervakande av samfärdseln över rikets gränser vid krig eller krigsfara (gränsövervakningskungörelsen),

kungörelsen den 22 juni 1951 (nr 551) med vissa bestämmelser om utnyttjande av landets transportmedel under krig eller krigsfara m. m.,

kungörelsen den 22 juni 1951 (nr 552) med vissa bestämmelser om förfogande över fastigheter under krig eller krigsfara,

kungörelsen den 20 september 1951 (nr 644) med vissa bestämmelser angående länsstyrelsernas verksamhet vid krig eller krigsfara m. m.,

kungörelsen den 16 januari 1953 (nr 21) angående tillämpning av lagen den 30 maj 1952 (nr 269) om skyldighet för civilförsvarspliktig att tjänstgöra vid krigsmakten, m. m.,

krigssjukvårdskungörelsen den 17 juni 1955 (nr 442),

kungörelsen den 21 december 1956 (nr 612) med tillämpningsföreskrifter till allmänna prisregleringslagen den 1 juni 1956 (nr 236),

kungörelsen den 31 maj 1957 (nr 236) med vissa bestämmelser i anledning av lagen den 22 juni 1939 (nr 299) om förbud i vissa fall mot överlåtelse eller upplåtelse av fartyg m. m.,

kungörelsen den 6 juni 1957 (nr 294) med närmare bestämmelser angående tillämpning av allmänna förfogandelagen den 26 maj 1954 (nr 279) (allmänna förfogandekungörelsen),

kungörelsen den 24 januari 1958 (nr 27) angående användning inom marinen av tullverkets kustbevakning under beredskapstillstånd eller krigstillstånd,

kungörelsen den 24 april 1959 (nr 177) angående byggnads- och reparationsberedskapen, och

kungörelsen den 5 juni 1959 (nr 372) om motorreparationstjänsten.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 22 mars 1960.

N ä r v a r a n d e :

justitieråden BECKMAN,
E. SÖDERLUND,
TAMMELIN,
regeringsrådet NEVRELL.

Enligt lagrådet den 17 mars 1960 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitiedepartementens ärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 11 mars 1960, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtan- de skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättade förslag till lag om ändrad lydelse av 27 kap. 16 § strafflagen och till lag om beredskapstillstånd.

Förslagen, som finnas bilagda detta protokoll, föredrogos inför lagrådet av hovrättsassessorn Lars Erik Wilhelmson.

Lagrådet lämnade förslagen utan erinran.

Ur protokollet:

Clas Amilon

Utdrag av protokollet över justitiedepartementens ärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 25 mars 1960.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden NILSSON, STRÄNG, ANDERSSON, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, NETZÉN, AF GEIJERSTAM.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler statsrådet af Geijerstam lagrådets den 22 mars 1960 avgivna utlåtande över de till lagrådet den 11 mars 1960 remitterade förslagen till

- 1) lag om ändrad lydelse av 27 kap. 16 § strafflagen; samt
- 2) lag om beredskapstillstånd.

Med förmälan att förslagen av lagrådet lämnats utan erinran hemställer föredraganden, att desamma måtte jämlikt 87 § regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdde hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Margit Hirén